

KS. ARKADIUSZ DOMASZK SDB

ZDOLNOŚĆ WIERNYCH ŚWIECKICH DO PRZEPOWIADANIA SŁOWA BOŻEGO

1. WPROWADZENIE

Sobór Watykański II uwydatnił trzy funkcje Chrystusa i Kościoła zarazem, tj. misję prorocką, kapłańską i królewską. Trzecia księga Kodeksu Prawa Kanonicznego uwidacznia oddzielenie misji nauczania Kościoła od innych zagadnień kanonicznych¹. Pośród wielu zadań profetycznych Kościoła, normowanych w księdze trzeciej, znajduje się m.in. posługa słowa Bożego.

W kanonicznym ujęciu kościelne posługiwanie słowu Bożemu dotyczyłoby zwłaszcza dwóch przestrzeni: przepowiadania i katechezy². Termin przepowiadanie (*praedicare*) określa tę część posługi słowa Bożego, która wiąże się z kaznodziejstwem Kościoła³. „Przepowiadaniu słowa Bożego poświęcone są kanony od

¹ Por. Codex Iuris Canonici, auctoritate Joannis Pauli PP. promulgatus, Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 (dalej KPK 1983); P. G. Marcuzzi, *Introduzione al libro III*, w: *Codice di Diritto Canonico*, a cura di T. Bertone, Roma 1983, s. 473.

² Słowo Boże w różnorodny sposób może dotrzeć do człowieka. Jednakże te dwa sposoby: przepowiadanie i katecheza, zajmują centralną i uprzywilejowaną pozycję w Kościele, por. J. A. Coriden, *Introduction and commentary*, w: *New commentary of the Code of Canon Law*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 920; J. A. Fuentes, *Introducción y comentario*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, ed. A. Marzoa, J. Miras y R. Rodríguez-Ocaña, vol. III/1, Pamplona 1997, s. 78. O wielości form w posługiwaniu słowu Bożemu, zob. kan. 761 KPK 1983: „Do głoszenia nauki chrześcijańskiej należy stosować różne dostępne środki, zwłaszcza przepowiadanie i nauczanie katechetyczne, które zajmują zawsze naczelne miejsce; następnie przedstawianie nauki w szkołach, w akademiach, na konferencjach i różnego rodzaju zebraniach; upowszechnianie jej przez publiczne deklaracje, dokonywane przez kompetentną władzę z okazji pewnych wydarzeń, nadto przez słowo drukowane oraz inne środki społecznego przekazu”.

³ Termin: przepowiadanie wydaje się trudne do sprecyzowania; na temat tego wyrażenia zob. także J. Stacey, *Preaching*, w: *A new dictionary of christian theology*, ed. A. Richardson, J. Bowden, Norwich 1984, s. 458–460. O posłudze słowa Bożego jako terminie technicznym, odnoszącym się do przepowiadania i katechezy, mówił A. Montan. To wyrażenie odróżnia się od głoszenia Ewangelii,

762 do 772 i chociaż nie definiują one wprost terminu przepowiadanie, z tekstów wynika, że *praedicatio* oznacza ustny przekaz żywego słowa Bożego, które objawia się przede wszystkim przez usta kapłanów, którzy powinni uznać przepowiadanie za swój podstawowy obowiązek⁴.

Zagadnienie posługi słowa Bożego w treści poszczególnych kanonów koncentruje się wokół głoszenia Ewangelii, która jest esencją i formą centralną służby słowa⁵. Przepowiadanie Ewangelii jest zadaniem i jednocześnie odpowiedzialnością wszystkich członków Ludu Bożego⁶. W ramach tego wspólnego prawa i

które z kolei może być używane w bardzo szerokim znaczeniu – wszelkiego głoszenia orędzia chrześcijańskiego, por. tenże, *La funzione di insegnare della Chiesa*, w: *La normativa del nuovo Codice*, a cura di E. Cappellini, Brescia 1983, s. 144. W poprzednim Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. prawodawca użył terminu *concio* – kazanie, który był analogiczny do współczesnego – *praedicare*. Por. *Codex Iuris Canonici, Pii X pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1956 (dalej CIC 1917), can. 1337–1348.

⁴ Z. Adamek, *Homiletyka*, Tarnów 1992, s. 95.

⁵ „*Il ministero della Parola di Dio coincide sostanzialmente con l'annuncio del Vangelo, che della Parola di Dio è l'essenza, la forma più alta e perfetta, la manifestazione definitiva*”, L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico, Commento giuridico-pastorale*, t. II, Roma 1996, s. 12. Por. także M. A. Sanches Gomez, *El anuncio del Evangelio en el Código de Derecho Canonico*, Introduccion al Libro III: „De Ecclesiae munere docendi”, Valencia 1990; A. Lewek, *Nowa ewangelizacja w duchu Soboru Watykańskiego II*, t. 1–2, Katowice 1995. Na centralne znaczenie głoszenia Ewangelii w świecie współczesnym wskazał papież Paweł VI w oddzielnej adhortacji, zob. *Evangelii nuntiandi*, 8 XII 1975 r., AAS 68 (1976), s. 5–76, PPK, t. 8, z. 1, nr 14697–14902. Zob. także Jan Paweł II, *Adhortacja Vita consecrata*, 25 III 1966 r., Żąbki 1996, nr 81.

⁶ Współodpowiedzialność wszystkich podmiotów w Kościele za posługę słowa przenika myśl o komunii eklezjalnej, por.: „Owa wspólna odpowiedzialność za posługę słowa, realizowana wedle różnych stopni reprezentacyjności i władzy oraz w zgodzie z różnorodnością specjalnych funkcji, zawiera się zatem w logice komunii kościelnej na każdym poziomie jej różnych wyrazów: od Papieża [...], aż do wiernego świeckiego [...]. Oznacza to, że przed wszelkim ostatecznym upoważnieniem teologicznym do mówienia w imieniu Kościoła, każdy wierny jest zobowiązany na mocy sakramentu bierzmowania – który go włącza w komunię świadków – do głoszenia »nie siebie samych, ale Chrystusa Jezusa« (2 Kor 4, 5). A jest to możliwe jedynie wówczas, gdy zachowuje się ciągle, także we własnym sposobie działania, komunię z całym Kościołem (kan. 209 § 1)”, L. Gerosa, *Prawo Kościoła, Podręczniki teologii katolickiej* (Amateca), t. 12, Poznań 1999, s. 113. O profetycznej służbie w głoszeniu Ewangelii przez wszystkie grupy wiernych Kościoła, por. *Synod Biskupów. Zgromadzenie specjalne dla Europy. Deklaracja – abyśmy byli świadkami Chrystusa, który nas wyzwolił*, Warszawa 1992, s. 14–15; Jan Paweł II, *List apostolski Novo millennio ineunte*, 6 I 2001 r., Poznań 2001, nr 40; W. Łydka, *Nauczanie Kościoła*, w: *Słownik teologiczny*, red. A. Zuberbier, Katowice 1998, s. 334; J. L. Santos, *Predicazione*, w: *Nuovo dizionario di diritto canonico*, a cura di C. Corral Salvador, V. Paolis, G. Ghirlanda, Torino 1993, s. 814–817; M. C. Hilbert, *Preaching*, w: *The new dictionary of theology*, J. Komonchak, M. Collins, D. A. Lane, Wilmington–Delaware 1988, s. 791–797; P. V. Paolis, *La funzione di insegnamento nel Codice di Diritto Canonico*, „*Seminarium*” 41 (1989) nr 3–4, s. 452–455; J. Syryjczyk, *Przepowiadanie słowa Bożego i nauczanie katechetyczne według norm nowego prawa kościelnego*, w: *Duszpasterstwo w świetle Nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, s. 138. Zadania profetyczne wiernych wynikają z wszczepienia w Chrystusa poprzez sakrament chrztu, por. KPK 1983, kan. 204 § 1.

obowiązku występują pewne różnice, gdy dzielimy wiernych na duchownych i świeckich. Poszukiwania poniższego rozważania zostaną skupione na laikacie. Na ile wierni świeccy powinni bądź mogą przepowiadać słowo Boże, według aktualnego prawodawstwa Kościoła.

Poszukiwania badawcze w poniższym artykule dotyczą osób, które podejmują zadanie przepowiadania. To oznacza, że inne zagadnienia dotyczące tej kwestii, jak przedmiot i metody, nie zostaną uwzględnione w tym opracowaniu.

2. UDZIAŁ WIERNYCH ŚWIECKICH W PRZEPOWIADANIU

Skoro głoszenie słowa Bożego jest zadaniem całego Ludu Bożego, tzn. także świeckich, którzy stanowią przecież najliczniejszą grupę w Kościele. W drugiej księdze Kodeksu z 1983 r. znaleźć można podobne określenie funkcji Ludu Bożego: „Wszyscy wierni mają obowiązek i prawo współpracy w tym, aby Boże przepowiadanie zbawienia rozszerzało się coraz bardziej na wszystkich ludzi każdego czasu i całego świata”⁷. Głoszenie to w odniesieniu do wiernych świeckich dokonuje się przede wszystkim poprzez świadectwo ich życia, przez słowo i przykład życia chrześcijańskiego⁸. Świadectwo życia jest pierwszym środkiem ewangelizacyjnym, co uwydatnił papież Paweł VI: „[...] w Kościele za pierwszy środek ewangelizowania należy uważać świadectwo życia prawdziwie i ściśle chrześcijańskiego, które trwa w nierozłącznej wspólnotcie z Bogiem, a zarazem w nieograniczonej gorącości ducha poświęcania się dla innych [...]”⁹. Świadectwo to jest misją specyficzną laikatu i prowadzi do przemiany świata¹⁰. Tak rozumiany przykład życia ogarnia wszystkie płaszczyzny ludzkie: rodzinną, pracy, wszelkie struktury społeczne i polityczne itd.¹¹.

⁷ Tamże, kan. 211. Por. Jan Paweł II, Adhortacja *Christifideles laici*, 30 XII 1988 r., Wrocław 1990, nr 33.

⁸ Por. KPK 1983, kan. 759. Już w pierwszej wersji księgi trzeciej z 1977 r., odnośnie do kan. 1327 poprzedniego Kodeksu, zaproponowano rozszerzenie grona osób – współpracowników biskupa. W łączności z nauką Soboru Watykańskiego II wskazano w projekcie na zakonników i świeckich, których biskup diecezjalny powinien dobrać sobie do wypełnienia obowiązku nauczycielskiego. Chodziło o osoby zakonne i doświadczonych (odpowiednich) świeckich, por. PPK, t. 11, z. 1, nr 21120; por. także „Communicationes” 19 (1987), s. 237–238.

⁹ *Evangelii nuntiandi*, PPK, t. 8, z. 1, nr 14768. „Człowiek współczesny bardziej wierzy świadkom aniżeli nauczycielom, bardziej doświadczeniu aniżeli doktrynie, bardziej życiu i faktom aniżeli teoriom. Świadectwo życia chrześcijańskiego jest pierwszą i niezastąpioną formą misji. Chrystus, którego misję przedłużamy w czasie, jest »Świadkiem« w pełnym tego słowa znaczeniu i wzorem chrześcijańskiego świadectwa. Duch Święty towarzyszy drodze Kościoła i włącza go w świadectwo, które on sam daje Chrystusowi”, Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio*, 7 XII 1990 r., Poznań 1991, nr 42. Por. także J. Herranz, *Studi sulla...*, s. 247–249.

¹⁰ Por. J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 88; J. Dyduch, *Udział świeckich w misji prorockiej Chrystusa i Kościoła*, RTK 35 (1988), z. 5, s. 8–9.

¹¹ Por. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 923.

Fundamentem teologicznym i uzasadnieniem tak rozumianego świadectwa są przyjęte sakramenty. Wierni świeccy na mocy chrztu i bierzmowania uczestniczą w posłudze słowa Bożego¹². Norma kanoniczna, która łączy apostołstwo świeckich z przyjętymi przezeń sakramentami, jest owocem Soboru Watykańskiego II¹³.

Świadectwo życia wiernych świeckich jest ich zwyczajnym udziałem w misji nauczycielskiej Kościoła. Kanon 759 Kodeksu z 1983 r. uznaje (obok świadectwa) również aktywny udział świeckich w posłudze słowa: „Wierni świeccy na mocy chrztu i bierzmowania są świadkami ewangelicznego orędzia przez słowo i przykład życia chrześcijańskiego. Mogą być też powoływani na współpracowników biskupa i prezbiterów w wykonywaniu posługi słowa”¹⁴. Świeccy jako współpracownicy, mogą aktywnie podjąć zadania w posłudze słowa, a więc i w przepowiadaniu¹⁵. Funkcja ta nie jest zwyczajnym zadaniem świeckich, nie jest im ontologicznie przypisana¹⁶. Dlatego treść kanonu wskazuje na współpracę¹⁷.

¹² Por. KPK 1983, kan. 225 § 1, kan. 759. Por. także L. Chiappetta, dz.cyt., s. 14; E. Zanetti, *I laici possono predicare e insegnare nella Chiesa?*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 2 (1989), nr 1, s. 269. Kan. 759 uzyskał swą odrębność od innych kanonów wstępnych, pierwszego tytułu księgi trzeciej, w redakcji schematu kodeksowego z 1980 r. Świeccy są świadkami poprzez słowo i przykład, co wiąże się z konsekwencją mocy sakramentu chrztu i bierzmowania, por. „Communicatio-nes” 29 (1997), s. 31, 95. Po nieznaczących zmianach znalazł się następnie jako kan. 759 w *Schema Novissimum* z 1982 r.

¹³ Misja nauczycielska Kościoła, w której jest też miejsce dla świeckich, występuje w triadzie zadań wskazanych przez Sobór Watykański II. Zaznaczenie owych trzech zadań znajduje swoje odbicie w dokumentach powszechnych i partykularnych, zob. Jan Paweł II, *Adhortacja Christifideles laici*, nr 14; *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 904–907, Poznań 1994; *II Polski Synod Plenarny* (1991–1999), Poznań 2001, s. 145–148.

¹⁴ Ogląd kanonów wstępnych do pierwszego tytułu rodzi wątpliwość, czy przedstawiają one elementy wspólne uprzywilejowanych form (przepowiadania i katechezy), czy też dają szeroki obraz środowiska ewangelizacyjnego, por. P. Urso, *Il ministero della parola divina: predicazione e catechesi* (can. 781–792), w: *Gruppo italiano docenti di diritto canonico – La funzione di insegnare della Chiesa*, XIX Incontro di studio passo della Mendola – Trento, 29 VI–3 VII 1992, Milano 1994, s. 29.

¹⁵ Zauważa się wątpliwość, czy współpraca świeckich nie jest zbyt wyjątkowa i jakby tylko zastępcza, zob. P. Urso, dz.cyt., s. 30. Również inny autor dodaje, że posługa słowa Bożego nie jest dla świeckich tylko czynnością zastępczą: „Wydaje się, że norma wstępna przyznająca świeckim prawo do współpracy z biskupami i kapłanami w wykonywaniu posługi słowa nie znajduje pełnego odzwierciedlenia w następujących normach szczegółowych. Norma o głoszeniu słowa Bożego przez świeckich w kościołach posiada tyle zastrzeżeń, że praktycznie trudno tu mówić o współpracy w wykonywaniu posługi słowa”, J. Dyduch, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985, s. 135; tenże, *Udział świeckich...*, s. 10. Por. także G. Feliciani, *La predicazione dei laici nel Codice del 1983*, w: *Las relaciones entre la Iglesia y el Estado*, Madrid 1989, s. 891.

¹⁶ C. J. Errázuriz rozważa możliwość współpracy świeckich w posłudze słowa Bożego jako zdolność fundamentalną laikatu. Istnienie takiej zdolności ogólnej nie zmienia stanu prawnego świeckich i konsekwentnie różnego rodzaju apostołatów (laikatu i duchowieństwa). Mimo istnienia tej generalnej zdolności laikatu, udział w pewnych zadaniach duchowieństwa domaga się aktu hie-

Jeśli świeccy zostaną powołani przez pasterzy Kościoła, to współpracują i współuczestniczą w odniesieniu do posługi słowa¹⁸. Współdziałanie świeckich wiąże się z określonymi warunkami. Są nimi przede wszystkim „konieczność Kościoła” i brak szafarzy: „Tam, gdzie to doradza konieczność Kościoła, z braku szafarzy, także świeccy, chociażby nie byli lektorami lub akolitami, mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: posługę słowa [...] zgodnie z przepisami prawa”¹⁹.

Możliwość współpracy świeckich z biskupem i przezbiterami w wykonywaniu posługi słowa łączy się m.in. z przepowiadaniem Ewangelii. Obecnie obowiązujący Kodeks w kan. 766 formułuje to następująco: „Świeckich można dopuścić do przepowiadania w kościele lub kaplicy, jeśli w określonych okolicznościach domaga się tego konieczność albo gdy to w szczególnych wypadkach zaleca poży-

rarchicznego, pewnego nadania misji, por. *Il „munus docendi Ecclesiae”: diritti e doveri dei fedeli*, Milano 1991, s. 205–215.

¹⁷ Współpraca wiernych świeckich nie oznacza zastępowania roli i funkcji osób duchownych w Kościele. Szerzej o teologicznych podstawach pojęcia współpracy laikatu w posłudze kapłanów, zob. Dokument międzydykasterialny, Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, 15 VIII 1997 r., „L’Osservatore Romano” 12 (1998), s. 30–34; Kongregacja dla Spraw Duchowieństwa, *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, 4 VIII 2002 r., Poznań 2002, nr 7, 23. Por. także wypowiedzi interpretujące instrukcję *Ecclesiae de mysterio*: H. Schambeck, *Struktura laikatu*, „L’Osservatore Romano” 12 (1998), s. 43–44; F. Moraglia, *Pozytywna rola świeckich w misji Kościoła*, „L’Osservatore Romano” 12 (1998), s. 45–46; F. X. Maier, *Refleksje o wiernych niewyświęconych i o posłudze kapłańskiej*, „L’Osservatore Romano” 12 (1998), s. 46–47; J. Ratzinger, *Kilka uwag ogólnych na temat zasad i kwestii doktrynalnych*, „L’Osservatore Romano” 12 (1998), s. 47–48; J. Dyduch, *Udział świeckich w potrójnej misji Kościoła w świetle instrukcji Ecclesiae de mysterio*, w: *Kapłaństwo powszechne a kapłaństwo hierarchiczne. Materiały spotkania wykładowców prawa kanonicznego* (WSD Ojców Franciszkanów, Katowice–Panewniki, 16 IV 1988 r.), red. A. Kaczor, Lublin 1998, s. 43–44; M. Łaszczyk, *Udział wiernych świeckich w sakramentalnej posłudze kapłanów. Posługa pastoralna Instrukcji o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, AK 136 (2001), z. 2, s. 290–299; T. Lewandowski, *Udział laikatu w przepowiadaniu kościelnym. Wokół „Instrukcji o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów”*, AK 133 (1999), z. 1, s. 15–26. Zob. także wcześniejszy dokument Magisterium kościelnego, który rozróżnia posługi i charyzmaty świeckich. Kościół oddziela bowiem posługi, urzędy i funkcje związane z sakramentem święceń od tych, które są właściwe dla świeckich, Jan Paweł II, *Adhortacja Christifideles laici*, nr 21–24.

¹⁸ Fakt, że niektóre formy apostołstwa świeckich nie są autonomiczne, podkreśla zależność od hierarchii kościelnej. W określonych sytuacjach wymagana jest misja, jako mandat udzielony przez władzę kościelną, por. J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 89; G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 885. G. Della Torre zauważa, że funkcje profetyczne laikatu, które nie mają charakteru oficjalnego, przez podjęcie współpracy z hierarchią na polu posługi słowa (w myśl kan. 759) nabierają znaczenia publicznego nauczania, por. G. Della Torre, *La collaborazione dei laici alle funzioni sacerdotali, profetica e regale dei ministri sacri*, „Monitor Ecclesiasticus” 109 (1984), z. 1–2, s. 147–149; tenże zaznacza dalej, że taka współpraca jest ewentualnością i ma charakter wyjątkowy oraz zastępczy, co według niego uwydatnia kan. 230 § 3, tamże, s. 163–164.

¹⁹ KPK 1983, kan. 230 § 3. Por. także D. Le Tourneau, *La prédication de la parole de Dieu et la participation des laïcs au „munus docendi”: fondements conciliaires et codification*, „Ius Ecclesiae” 2 (1990), nr 1, s. 110.

tek, zgodnie z przepisami wydanymi przez Konferencję Episkopatu i z zachowaniem przepisu kan. 767 § 1²⁰. Termin „świeccy” odnosi się zarówno do mężczyzn, jak i do kobiet bez żadnego różnicowania. Chodzi o tych wiernych, którzy nie przyjęli sakramentu święceń²⁰.

Trzeba w tym miejscu podkreślić, że jest to wielkie novum w prawie kanonicznym. Akceptacja prawodawcy na przepowiadanie wiernych świeckich w kościele lub kaplicy jest nowością, której nie pomniejsza obwarowanie określonymi warunkami²¹. Poprzedni Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. pozytywnie odnosił się do kaznodziejstwa osób duchownych, ale jednoznacznie zabraniał tej funkcji świeckim, nawet gdy byli zakonnikami²².

Aktualne prawo kanoniczne uznaje zatem aktywną rolę wiernych świeckich na polu przepowiadania. Akceptacja ta nierozdzielnie łączy się z warunkami, które w sumie uprawniają świeckich do współdziałania z pasterzami Kościoła. Są nimi: pozwolenie ze strony władzy kościelnej, przepisy określone przez Konferencję Episkopatu oraz konieczność czy pożytek.

Aktywne zadanie przepowiadania słowa Bożego przez świeckich jest udziałem w misji i władzy kościelnej. Jako że nie jest to ich zwyczajny udział w tym zadaniu eklesjalnym, dlatego tym bardziej domaga się umocowania prawnego²³. Wymaga akceptacji ze strony władzy kościelnej. Poprzednie prawodawstwo łączyło wszelkie przepowiadanie (kaznodziejstwo) z otrzymaniem misji kanonicznej. Aktualnie prawodawca kościelny – w kan. 766 – stanowi, że świeckich można dopuścić do przepowiadania (*admitti possunt laici*). Nie używa terminu *missio canonica*, ani też *ius* (prawo biskupów). Tekst prawny nie zawiera tu innego określenia – *facultas*, jak to czyni w odniesieniu do uprawnienia prezbiterów i diakonów²⁴. Można by

²⁰ Por. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 927. Takie rozumienie terminu odnosi się też do osób, które podjęły formę życia konsekrowanego, ale bez sakramentu święceń.

²¹ Por. J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 107–108. O pozytywnym stosunku do apostołstwa świeckich oraz funkcjach nauczycielskich laikatu, które mogą być wykonywane pod zwierzchnictwem pasterzy Kościoła, zob. Pius XII, Przemówienie *Si diligis*, 31 VI 1954 r., AAS 46 (1954), s. 316.

²² Por. CIC 1917, can. 1342 § 2.

²³ W niektórych komentarzach można jednakże spotkać sugestie, które przepowiadanie świeckich traktują jako zwyczajne uprawnienie, zob. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 927; „Posługa słowa spełniana przez świeckich w formie przepowiadania i katechizowania jest ich zarówno obowiązkiem, jak i prawem. [...]”, J. Dyduch, *Udział świeckich...*, s. 12.

²⁴ W trakcie obrad Papieskiej Komisji Rewizji Kodeksu poszczególni konsultorzy, wysuwając propozycję dopuszczenia świeckich do przepowiadania, używali terminu *facultas*, zob. „Communicaciones” 19 (1987), s. 244. F. J. Urrutia w odniesieniu do schematu z 1977 r. odróżniał uprawnienie do przepowiadania w ogólności od tego, które ma miejsce w trakcie liturgii, zob. F. J. Urrutia, *De Magisterio Ecclesiastico, observationes quaedam ad propositam reformationem Partis IV, Libri III, CIC*, „Periodica” 68 (1979), s. 336–337. W dalszej redakcji projektu z 1977 r. już nie używano terminu *facultas*, natomiast przepowiadanie laikatu obwarowano koniecznością sytuacji i odniesieniem do przepisów Konferencji Episkopatu, por. „Communicaciones” 19 (1987), s. 256. Odejście od zakazu do pozytywnego sformułowania owego przepowiadania świeckich (*admitti possunt laici*) przyniosła redakcja schematu kodeksowego z 1980 r., por. „Communicaciones” 29 (1997), s. 36.

więc powiedzieć, że owo dopuszczenie oddaje słowo „możliwość” lub „możność”²⁵. Wydaje się, że jest to zatem zwykłe pozwolenie lub zgoda odpowiedniego przedstawiciela władzy kościelnej²⁶. Na takie rozumienie pozwolenia, które jednakże nie jest uprawnieniem własnym (*facultas*), wskazuje również dyskusja Papieskiej Komisji Rewizji Kodeksu nad schematem z 1982 r.²⁷. Również instrukcja z 1997 r., dotycząca współpracy świeckich w posłudze kapłanów, określa, „że w żadnym przypadku nie może tu być mowy o prawie własnym, jakie przysługuje biskupom, ani o uprawnieniu, jakie mają kapłani lub diakoni”²⁸. Na bazie ogólnej zdolności do podjęcia przepowiadania opiera się konkretne pozwolenie władzy kościelnej, ale nie jest to prawo własne laikatu²⁹. Przepowiadanie laikatu w kościołach i kaplicach

²⁵ „Come è facile vedere, non si parla né di »missione canonica«, né di un »diritto«, né di una »facoltà«, ma di una »possibilità«”, P. Urso, dz.cyt., s. 35; „Per i laici, dunque, non si tratta di vera e propria facoltà. Alcuni parlano di un »permesso« o di una »facoltà speciale« concessa al laico. Sta di fatto che il nuovo Codice [...] autorizza in generale la predicazione dei laici”, T. Vanzetto, *Predicazione dei laici nelle chiese e negli oratori. Commento alle delibere CEI*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 3 (1990) nr 1, s. 132; E. Zanetti, *I laici possono...*, s. 268–270; G. Feliciani, *La prédication des laïcs dans le code*, „L’Année Canonique” 31 (1988), s. 125–127. W przepisach poszczególnych Konferencji Episkopatu używane są bardzo różnorodne terminy: mandat, misja kanoniczna, pozwolenie, uprawnienie czy autoryzacja, por. P. Urso, dz.cyt., s. 36.

²⁶ J. A. Fuentes zaznacza, że współpraca świeckich koniecznie łączy się z aktem władzy hierarchicznej i zależność ta w odniesieniu do przepowiadania jest misją w ścisłym znaczeniu. Termin misja w ujęciu J. A. Fuentes jest być może uzależniony od sformułowania prawa Konferencji Episkopatu Hiszpanii wobec dopuszczenia świeckich do przepowiadania, por. J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 89. 110–111. Również J. Dyduch mówi o misji kanonicznej, której udziela świeckim biskup. W rozumieniu tego autora: „Trzeba wszakże pamiętać, że udzielenie w tym wypadku misji kanonicznej nie jest dopuszczeniem świeckich do uczestnictwa w misji prorockiej Kościoła, gdyż takową otrzymali oni od Chrystusa. Jest ona tylko aktem prawnym porządkującym i koordynującym spełnianie misji prorockiej Kościoła, którą hierarchia wykonuje wspólnie z laikatem”, tenże, *Udział świeckich...*, s. 12. O naturze tej „misji”, por. także E. Signorile, *La predicazione dei laici e il divieto d’omelia*, Roma 1994, s. 89; E. Zanetti, *I laici nel munus docendi della Chiesa*, w: *I laici nella ministerialità della Chiesa, XXVI Incontro di Studio Centro Dolomiti „Pio X” – Borca di Cadore 28 giugno – 3 luglio 1999*, a cura di Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Milano 2000, s. 205–206.

²⁷ Por. „Communicaciones” 15 (1983), s. 95.

²⁸ Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, art. 2 § 3.

²⁹ Por. J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 108–109; F. Coccopalmerio, *Il ministero del parroco nel nuovo Codice di Diritto Canonico*, „Orientamenti Pastoral” 33 (1985) nr 5, s. 30; G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 887–889. Rozróżnienie ogólnej zdolności laikatu do podjęcia przepowiadania od uprawnień płynących z sakramentu święceń, por.: „Inoltre, tenendo presente che il CIC utilizza il termine »facoltà« per denominare la situazione giuridica dei presbiteri e dei diaconi riguardo alla predicazione (cfr. can. 764), ritengo che il semplice permesso di cui al can. 766 possa essere inteso come una situazione giuridica meno stabile e soprattutto meno radicata nella condizione personale del soggetto che una vera facoltà. In effetti, i chierici sono sacramentalmente destinati, tra l’altro, a predicare, rappresentando Cristo in virtù del loro carattere sacramentale proprio. [...] Trattandosi dei battezzati non ordinati, la situazione è diversa: essi certo possono predicare, ma solo in qualità di collaboratori dei ministri ordinati e non invece come chi esercita una funzione di cui si è titolare [...]”, C. J. Errázuriz, dz.cyt., s. 219.

nie może być jednak postrzegane jako nauczanie prywatne – świeccy nie przemawiają tylko we własnym imieniu³⁰. Omawiane pozwolenie może pośrednio wynikać z nadania urzędu w Kościele albo jest bezpośrednio udzielone do określonych wydarzeń, jest ono terminowe lub bezterminowe³¹.

Przepowiadanie, o którym mówi kan. 766 Kodeksu z 1983 r., odnosi się do określonych miejsc świętych. Gdy dokonuje się ono w kościołach i kaplicach, to nabiera oficjalnego i publicznego charakteru³². Również i ten aspekt wskazuje na wymóg aprobaty kościelnej, akceptacji ze strony osób sprawujących władzę w Kościele. Analizowany kanon nie odnosi się do możliwości przepowiadania osób świeckich poza miejscami świętymi. Oznacza tym samym, że poza tak wyznaczonymi miejscami mogłaby zaistnieć posługa słowa w wykonaniu osób świeckich³³, np. w domach prywatnych podczas spotkań modlitewnych, w trakcie procesji religijnych na placach i ulicach, Drodze krzyżowej, ludowych nabożeństwach maryjnych itd.³⁴ To pozytywne stwierdzenie możliwości posługi słowa w miejscach innych niż kościoły i kaplice, należy łączyć z myślą aktualnego kan. 759, tj. dotyczącą pomocniczej roli laikatu, która dokonuje się pod zwierzchnictwem hierarchii kościelnej. Wydanie dokładniejszych norm dotyczących przepowiadania świeckich poza kościołami i kaplicami leży w kompetencji biskupa diecezjalnego, na mocy kan. 772 § 1 Kodeksu z 1983 r.³⁵ Przepowiadanie laikatu poza kościołami i kapli-

³⁰ *Resta tuttavia il fatto che in forza di tale permesso, comunque sia dato dalla autorità competente, la predicazione nelle chiese viene compiuta dal laico non a nome proprio, bensì in comunione con il Vescovo e in comunione con la Chiesa: da qui la sua autorevolezza*”, E. Zanetti, *I laici possano...*, s. 270. Por. też L. Gerosa, dz.cyt., s. 118.

³¹ Por. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 927. W wypadku pozwolenia, zwłaszcza habitualnego, konieczne jest uprzednie przygotowanie i poinformowanie wspólnoty eklezjalnej o świeckich, którzy podejmą posługę słowa, por. P. Urso, dz.cyt., s. 36. O innych socjologicznych uwarunkowaniach przepowiadania świeckich, które wpływają na pozytywne efekty duszpasterskie tegoż głoszenia, por. H. M. Legrand, *I laici e la predicazione*, „*Sacra Doctrina*” 29 (1984) nr 3–4, s. 353–356.

³² Por. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 927.

³³ Por. J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 110. Por. także: „Świeckich dopuszcza się do przepowiadania poza liturgią w kościele lub kaplicy, po uprzednim pozwoleniu ordynariusza. Warunek ten nie odnosi się do wystąpień w innych pomieszczeniach, o czym decyduje proboszcz”, *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995–2000. Statuty i aneksy*, Przemyśl 2000, statut 241.

³⁴ Por. T. Vanzetto, dz.cyt., s. 131. Innym zagadnieniem, związanym z przepowiadaniem świeckich, jest ich działalność wewnątrz ruchów i stowarzyszeń kościelnych. Trudno domagać się mandatu dla świeckich moderatorów przy każdym ich wystąpieniu. Niemniej biskup powinien wyznaczyć duszpasterza, który będzie asystentem kościelnym konkretnej grupy czy stowarzyszenia, por. tamże, s. 136.

³⁵ G. Feliciani zauważa także, że normy kan. 766 nie można rozszerzać na sanktuaria. To znaczy, iż Konferencja Episkopatu reguluje przepowiadanie ściśle w kościołach i kaplicach, ale bez mandatu papieskiego nie może odnosić się do innych świętych miejsc, a więc np. do sanktuariów, jeśli nie są kościołami czy kaplicami, por. G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 885. W kontekście wypowiedzi G. Feliciani, por. KPK 1983, kan. 1230, 455 § 1, 455 § 4.

cam, obok przestrzegania norm biskupa diecezjalnego, domaga się ponadto zgody duszpasterza, który kieruje daną parafią czy grupą wiernych³⁶.

Osobą, która zezwala świeckim na przepowiadanie, jest biskup diecezjalny. To on przede wszystkim jest moderatorem całej posługi słowa w Kościele partykularnym³⁷. Biskup diecezjalny jest tym podmiotem władzy kościelnej, który akceptuje przepowiadanie świeckich w ogólności, a także udział konkretnych swoich diecezjan w tej posłudze. Kanon 766 Kodeksu z 1983 r. odnosi pozwolenie (biskupa) do norm wydanych przez Konferencję Episkopatu. Przepisy wspólne dla określonej Konferencji Episkopatu ujednolicają praktykę przepowiadania przez świeckich w danym kraju czy regionie³⁸. Potrzeba wspólnych przepisów w określonym kraju wydaje się szczególnie użyteczna, ponieważ pozwalają one uniknąć zdziwienia i niepokoju wśród wiernych, co mogłoby zaistnieć przy różnej praktyce w sąsiednich diecezjach³⁹. Zatem wspólne przepisy wyznaczają ramy dalszych decyzji (pozwoleń) biskupa diecezjalnego, który na ich bazie precyzuje zastosowanie norm do konkretnych sytuacji i osób⁴⁰. „Kan. 766 stanowi ponadto, że należy zawsze postępować *iuxta Episcoporum conferentiae praescripta*. W tej ostatniej klauzuli cytowany kanon wskazuje zasadniczą podstawę, na jakie ma się opierać rozeznanie rzeczywistej »konieczności« lub »użyteczności« w konkretnych przypadkach, jako że wspomniane przepisy Konferencji Episkopatu, które muszą uzyskać *recognitio* Stolicy Apostolskiej, winny wymieniać stosowne kryteria rozeznania, aby dopomóc biskupowi diecezjalnemu w podejmowaniu właściwych decyzji duszpasterskich, związanych z samą naturą urzędu biskupiego”⁴¹.

Przykładowo, Konferencja Episkopatu Włoch ustanowiła w omawianej kwestii dwa wymagania. Po pierwsze, świeccy powinni spełniać takie warunki, jak: czystość wiary, przygotowanie teologiczno-duchowe, przykładność życia, zdolność do komunikowania się z innymi. Po drugie, mandat do przepowiadania świeccy otrzymują od ordynariusza miejsca⁴². Przy takim ustaleniu Konferencji

³⁶ Por. T. Vanzetto, dz.cyt., s. 131–132; G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 885.

³⁷ Kan. 756 § 2 wskazuje na biskupów jako moderatorów słowa Bożego w powierzonych im pieczy Kościołach partykularnych. Podobnymi moderatorami są prałaci i opaci terytorialni, wikariusze i prefekci apostołscy oraz administratorzy apostołscy, którzy jako zwierzchnicy wspólnot wiernych są zrównani w prawach z biskupem diecezjalnym, por. KPK 1983, kan. 368, 381 § 2.

³⁸ Por. P. Urso, dz.cyt., s. 35. Por. także dyskusję nad schematem z 1982 r., „Communications” 15 (1983), s. 96.

³⁹ Por. G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 883.

⁴⁰ Por. J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 110–111; G. Feliciani podaje nawet przykład dekretu generalnego Konferencji Episkopatu Hondurasu, w którym mówi się o przepisach dla całego kraju, ale również i tych wydawanych na poziomie diecezjalnym, G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 884.

⁴¹ Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, art. 2 § 3.

⁴² Por. P. Urso, dz.cyt., s. 36. Ogólne wymagania, jakie stawia Konferencja Episkopatu, dopełniają konkretne okoliczności. Gdy do małżeństw przemawia osoba świecka, konieczne jest jej osobiste przykładowe życie małżeńskie. Gdy wystąpienie ma miejsce podczas wieczoru modlitewnego, to nie może się ono dokonać bez solidnej formacji teologiczno-duchowej przemawiającego itd., por.

Episkopatu nie jest możliwe, aby żaden proboszcz czy rektor kościoła mógł wydać pozwolenie świeckim na przepowiadanie słowa Bożego⁴³.

Dopuszczenie wiernych świeckich do przepowiadania warunkuje następnie konieczność albo w szczególnych przypadkach pożytek. Oba te warunki podkreślają wyjątkowość udzielenia pozwolenia na głoszenie Ewangelii, w myśl kan. 766 Kodeksu z 1983 r.⁴⁴. Osobliwość dopuszczenia do głoszenia w kościołach i kaplicach nie może się stać regułą Kościoła: „[...] nie może to zatem stać się zwyczajną praktyką ani nie powinno uchodzić za wyraz autentycznej promocji laikatu”⁴⁵.

Co konkretnie oznaczają sformułowania – konieczność albo pożytek? Pierwsze z nich, tj. konieczność, łączy się zwłaszcza z brakiem szafarzy⁴⁶. Ich nieobecność we wspólnotach powoduje straty duchowe po stronie wiernych. Obok realnej nieobecności szafarzy może zaistnieć też sytuacja, kiedy są oni obecni, ale niezdolni do przepowiadania. Dotyczy to braku zdrowia, nieznajomości języka, w odniesieniu do obcokrajowców, albo niezdolności do komunikowania się z wiernymi⁴⁷. Jeśli konieczność powodowana jest brakiem kapłanów i przedłuża się w czasie, to dopuszczenie wiernych do przepowiadania można by łączyć z jednoczesnym dopuszczeniem do posługi lektoratu, pod warunkiem że realizować ją będzie mężczyzna⁴⁸.

Kolejny wymóg – pożytek, jeśli dotyczy szczególnych przypadków, jest sytuacją okazyjną. Jest to przepowiadanie pomocnicze z okazji np. szczególnych rocznic w społeczności, wizyty misjonarzy świeckich we wspólnocie, czy też reprezentantów świeckich różnych form apostołstwa, ćwiczeń duchowych, rewizji

T. Vanzetto, dz.cyt., s. 134–135. Zestawienie przepisów wydanych przez różne Konferencje Episkopatu, a które odnoszą się do kan. 766, zob. J. T. Martin De Agar, *Note sul diritto particolare delle Conferenze Episcopali*, „*Ius Ecclesiae*” 2 (1990) nr 2, s. 602–603. Na terenie Polski, zob. *Wskazania Episkopatu Polski w sprawie udziału katolików świeckich w wykonywaniu posługi słowa*, „*Miesięcznik Pastorski Płocki*” 72 (1987) nr 6–8, s. 247–248.

⁴³ P. Urso przytacza przepisy różnych Konferencji Episkopatu. Według niektórych rozwiązań tylko biskup autoryzuje przepowiadanie świeckich, w sytuacjach sporadycznych może to uczynić proboszcz, w jeszcze innych ordynariusz miejsca albo ordynariusz zakonny, por. P. Urso, dz.cyt., s. 36–37. Wskazanie na ordynariusza miejsca, który jedynie dopuszcza wiernych do przepowiadania, nie pozbawia proboszcza czy rektora kościoła pewnej odpowiedzialności. Proboszcz czy rektor zna konkretne sytuacje i osoby świeckie i do niego należy moderowanie przepowiadaniem laikatu, por. T. Vanzetto, dz.cyt., s. 135–136. O próbach wypracowania odnośnych przepisów przez Konferencję Episkopatu USA, por. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 928.

⁴⁴ Por. Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, art. 2 § 3.

⁴⁵ Tamże, art. 2 § 4.

⁴⁶ Por. KPK 1983, kan. 230 § 3; L. Chiappetta, dz.cyt., s. 18; G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 886–887. L. Gerosa łączy konieczność (w nawiązaniu do soborowego dokumentu *Apostolicam Actuositatem*) z dotkliwym ograniczeniem swobodnego działania Kościoła, por. L. Gerosa, dz.cyt., s. 117. Zaznaczyć trzeba jednakże, że wprost kan. 766 nie łączy owej konieczności z brakiem kapłanów czy z potrzebą uzupełniania posługi kapłanów.

⁴⁷ Por. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 928; G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 887.

⁴⁸ Por. T. Vanzetto, dz.cyt., s. 135. O posłudze lektoratu, zob. KPK 1983, kan. 230 § 1; zob. także E. Zanetti, *I laici possono...*, s. 259–267.

życia religijnego, wieczorów modlitewnych itd.⁴⁹. Niekiedy z powodu małej liczby kapłanów modlitwie wspólnotowej przewodniczy katechista. Taka sytuacja również wskazywałaby na warunek użyteczności⁵⁰. Niektóre Konferencje Episkopatu wymóg pożyteczności łączą z kaplicami i kościołami w miejscach bardzo odosobnionych (wiejskich), do których niezwykle trudno jest dojechać. Bywa też, że normy wspólne zostawiają wskazanie użyteczności osądowi biskupa miejsca⁵¹.

3. WIERNI ŚWIECCY A HOMILIA

Przyzwolenie na przepowiadanie świeckich w kościołach i kaplicach wyklucza jednak głoszenie homilii przez nich. Jest ona zarezerwowana dla kapłanów i diakonów. Świeccy, na mocy kan. 767 § 1 Kodeksu z 1983 r., nie mogą głosić homilii. Czy to oznacza całkowite wykluczenie świeckich od tej formy głoszenia słowa Bożego? W tym miejscu należałoby wskazać na pewną różnicę. Świeccy mogą głosić słowo Boże, ale z wyłączeniem możliwości przepowiadania podczas Mszy św., której częścią jest homilia⁵². Takie zastrzeżenie potwierdza m.in. dyskusja w trakcie obrad Papieskiej Komisji Rewizji Kodeksu nad projektem księgi trzeciej z 1977 r.⁵³. Przepowiadanie świeckich przed lub po Mszy św. albo w innym kontekście liturgicznym (nabożeństwa liturgii Słowa, Liturgia Godzin) jest dopuszczalne, ale nie może mieć miejsca w trakcie liturgii eucharystycznej⁵⁴. Re-

⁴⁹ Por. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 928; P. Urso, dz.cyt., s. 35–36; E. Zanetti, *I laici possano...*, s. 270. Por. także: „Z kolei bardzo zaleca się, by przedmiotem przepowiadania m.in. była także jedność i trwałość rodziny, jej zadania, dlatego też w tej tematyce najbardziej kompetentnymi i wiarygodnymi mogą być małżonkowie-rodzice. Zatem na pewno tutaj zaleca pożytek.”, H. Stawniak, *Udział małżonków-rodziców w kościelnej posłudze nauczania*, PK 37 (1994) nr 1–2, s. 167; „Może się zdarzyć, że proboszcz będzie zmuszony odwołać się do specjalisty, a nawet do współpracownika niebędącego wyświęconym kapłanem, by wygłosił naukę na określony temat. W takim wypadku musi być jasno powiedziane, że ów mówca naucza w imieniu kapłana, który zwrócił się do niego z prośbą o tę posługę, i że korzysta z jego autorytetu”, D. Bourgeois, *Duszpasterstwo Kościoła*, Poznań 2001, s. 373–374.

⁵⁰ Por. L. Gerosa, dz.cyt., s. 117.

⁵¹ Por. G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 887.

⁵² W komentarzach do kan.: 759, 766 i 767 § 1, odróżnia się ogólne przepowiadanie religijne w kościołach i kaplicach od przepowiadania liturgicznego albo homiletycznego, por: *Commento al Codice...*, P. V. Pinto, dz.cyt., s. 477; L. Gerosa, dz.cyt., s. 114–116. Podobne zdanie, które wyklucza kaznodziejskie przepowiadanie świeckich podczas Mszy św. podaje W. Brandmüller. Analizując tę kwestię od strony historycznej, twierdzi on, że kazanie jako autentyczne i autorytarne nauczanie w wykonaniu laikatu, nigdy nie było akceptowane w Kościele. Problem ten występował natomiast w kontekście ruchów heretyckich, por. *Annuncio della parola e ordinazione. Il problema della predicazione dei laici alla luce della storia della Chiesa*, „Divinitas” 31 (1987) nr 1, s. 179.

⁵³ Por. „Communications” 28 (1996), s. 269–270.

⁵⁴ Por. L. Gerosa, dz.cyt., s. 117; autor ten wyklucza z o ogólnej zdolności do przepowiadania jedynie kapłanów przeniesionych do stanu świeckiego, por. tamże. Prawo partykularne może jednak ograniczyć tę możliwość, por.: „Należy ściśle przestrzegać przepisu kan. 767 § 1, który postanawia,

zerwację homilii dla duchownych w trakcie Mszy św. potwierdzają nadto dokumenty II Synodu Plenarnego w Polsce. „Homilia jest własną czynnością wyświęconych sług słowa: biskupa, kapłana i diakona”⁵⁵.

Uzasadnieniem tego zakazu jest natura Mszy św. Między Ewangelią i Eucharystią istnieje wewnętrzny węzeł⁵⁶. Nie można rozdzielać tych dwóch części Mszy św. Ten sam podmiot, który sprawuje Eucharystię, zarazem ma prawo głoszenia Ewangelii i homilii⁵⁷. Jest nim kapłan, choć trzeba uzupełnić to stwierdzenie i dodać, że również diakon ma władzę przepowiadania i jest aktywnym podmiotem pierwszej części – liturgii Słowa⁵⁸. Refleksja nad naturą Mszy św. prowadzi do rozróżnienia między kapłaństwem powszechnym i ministerialnym, a to z kolei rodzi określone konsekwencje⁵⁹. Duchowni na mocy sakramentu święceń są przeznaczeni do przepowiadania. Natomiast laikat ma możliwość współpracy w tej dziedzinie, ale nie jest to ta sama władza (*facultas*) jak w przypadku duchownych⁶⁰.

Dyspozycja kan. 767 § 1 w Kodeksie z 1983 r. rodziła jednakże pewne problemy interpretacyjne. Dlatego skierowano do Papieskiej Komisji Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego zapytanie: „Czy biskup diecezjalny może dyspensować od przepisu kan. 767 § 1, który rezerwuje głoszenie homilii kapłanowi lub diakonowi?”. Odpowiedź Komisji była bardzo krótka i negatyw-

że homilia, która jest częścią samej liturgii oraz kazanie, które wchodzi w jej miejsce, są zarezerwowane kapłanowi lub diakonowi. To samo dotyczy głoszenia słowa Bożego w czasie nabożeństw”, *Wskazania Episkopatu Polski...*, nr 4.

⁵⁵ *II Polski Synod Plenarny...*, s. 206.

⁵⁶ Por. *Commento al Codice...*, P. V. Pinto, dz.cyt., s. 480; J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 113.

⁵⁷ Por. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 929; C. J. Errázuriz, dz.cyt., s. 220–221; G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 889–890; E. Zanetti, *I laici possano...*, s. 270–271.

⁵⁸ Diakon nie może ważnie sprawować Mszy św., więc nie jest równy kapłanowi w uprawnieniach. Jednakże jest sługą ołtarza. Jego zadania skupiają się i wiążą z Eucharystią. Zatem osoba diakona jest pewnym wyjątkiem w tym rozróżnianiu, kto może, a kto nie może głosić homilii w trakcie Mszy św.

⁵⁹ Inny jest mandat do przepowiadania, jaki duchowni otrzymują w sakramencie święceń, od delegowanej władzy, której można udzielić świeckim: „[...] *Ma dal punto di vista ecclesiologico l'autorità del predicatore laico è soltanto un'autorità delegata*”, H. M. Legrand, dz.cyt., s. 349–350. Tenże uważa, że umieszczenie przepowiadania duchownych i świeckich na tej samej płaszczyźnie nie ma uzasadnienia eklezjologicznego. Natomiast oba typy przepowiadania (duchownych i laikatu) można zestawić ze sobą, nie tylko w znaczeniu uzupełnienia czy partycypacji, poprzez odniesienie do myśli o komunii eklezjalnej, por. tamże, s. 351–352.

⁶⁰ Por. J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 109–110. Por. także: „*Che tuttavia i laici, corrispondentemente alla loro missione nel mondo, siano tanto obbligati quanto indispensabili per la predicazione della fede, è fuori di dubbio. Per la realizzazione di questa missione si presenta una abbondanza di possibilità, non però la predica, cioè la predicazione autentica e autoritativa*”, W. Brandmüller, dz.cyt., s. 185.

na⁶¹. Taka odpowiedź wydaje się nie dopuszczać żadnych wyjątków w odniesieniu do głoszenia homilii przez świeckich podczas Mszy św.

Niemniej nie ustały wszystkie problemy interpretacyjne wokół kan. 767 § 1. „Choć nie dziwi brak umotywowania, gdyż jest to normalny sposób ogłaszania decyzji Komisji, to jednak brak zacytowania normy generalnej kan. 87 § 1, która określa dokładnie zakres władzy ważnego udzielania dyspensy przez biskupa diecezjalnego od ustaw zarówno powszechnych, jak i partykularnych, wydaje się świadomym zostawieniem kwestii otwartą”⁶². Wypowiedź Papieskiej Komisji Autentycznej Interpretacji niektórzy komentatorzy odczytywali jako dotyczącą prawa czysto kościelnego (prawa dyscyplinarnego w materii liturgicznej). Jednocześnie wypowiedź ta pozbawiła biskupów diecezjalnych możliwości dyspensowania. Wydawało się, że w sposób milczący, nie wprost, zawęziła uprawnienia biskupów, które wynikają z kan. 85 i 87 § 1 Kodeksu z 1983 r. Niektórzy autorzy uznali, że pod formą autentycznej interpretacji uczyniono nową rezerwację papieską, która nie zawiera się ani w kanonach kodeksowych, ani w prawie liturgicznym⁶³. Tak twierdził F. J. Urrutia. Rozważając zastrzeżenie kan. 767 § 1, które próbuje się uzasadniać prawem liturgicznym, stwierdzał on, że homilia, będąc częścią liturgii, nie jest elementem konstytutywnym. Tym samym, zastrzeżenie nie może łączyć się z kan. 86 Kodeksu z 1983 r., który wyklucza dyspensowanie od elementów istotnych⁶⁴. Jeśli Eucharystia odprawiana bez homilii jest prawdziwa, to element przepowiadanego słowa nie jest konstytutywny dla Mszy św. Na gruncie liturgicznym trudno jest więc uzasadnić niemożność dyspensowania w omawianej kwestii⁶⁵.

⁶¹ „D. »Utrum Episcopus dioecesanus dispensare valeat a praescripto can. 767 § 1, quo sacerdoti aut diacono homilia reservatur«. R. Negative”, Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authenticae Interpretandos, Responsiones ad proposita dubia, 26 V 1987, AAS 79 – II (1987), s. 1249.

⁶² L. Gerosa, dz.cyt., s. 119. Por. także A. Kaczor, *Homilia świeckich – dlaczego nie?*, w: *Kapłaństwo powszechne...*, s. 55–64.

⁶³ Por. F. J. Urrutia, *Responsa Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Authentice Interpretando*, „Periodica” 77 (1988), s. 624. Por. także P. Urso, dz.cyt., s. 38; J. A. Coriden, dz.cyt., s. 930; E. Zanetti, *I laici possano...*, s. 272.

⁶⁴ Por. F. J. Urrutia, *Responsa...*, dz.cyt., s. 617–624. Tenże zauważa, że omawiana rezerwacja homilii ogranicza uprawnienia biskupa diecezjalnego jako moderatora liturgii, tamże, s. 622. Zob. o uprawnieniach biskupa diecezjalnego względem liturgii, KPK 1983, kan. 838 §§ 1 i 4. W przeciwieństwie do F. J. Urrutia inni kanoniści, jak Provost, Huels, Fox, Fuentes interpretują wypowiedź Papieskiej Komisji jako odnoszącą się do prawa konstytutywnego. Od zastrzeżenia homilii, od którego nie można dyspensować, gdyż naruszałoby to treść kan. 86, por. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 929; J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 113–114; tenże, *Respuestas de la C.P. para la Interpretación Auténtica del CIC de fecha 20 VI 1987*, „Ius Canonicum” 28 (1988) nr 56, s. 628–634; J. Fox, *The homily...*, s. 123–169. Por. także, o różnorodnym interpretowaniu odpowiedzi Papieskiej Komisji, wypowiedź M. Rivella, *La riserva dell’omelia ai ministri ordinati. Senso ed estensione del disposto del can. 767 § 1*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 11 (1998), s. 376–377.

⁶⁵ Por. E. Zanetti, *I laici possano...*, s. 277.

Niemożliwość dyspensowania od zarezerwowania homilii dla kapłanów i diakonów potwierdza *Instrukcja o współpracy świeckich w posłudze kapłanów* z 1997 r. Dokument ten wnosi pewną nowość interpretacyjną, ponieważ wskazuje na inną płaszczyznę rozumienia tego prawa. Nie jest to tylko prawo dyscyplinarne Kościoła, które umożliwiałoby dyspensę biskupią, ale prawo dotyczące powiązanych funkcji nauczania i uświęcania. „Nie jest bowiem istotne to, że ktoś posiada ewentualnie większą zdolność przemawiania lub zdobył lepsze przygotowanie teologiczne, ale fakt, iż funkcja ta jest zastrzeżona dla osoby, która otrzymała sakrament święceń, przez co nawet biskup diecezjalny nie ma prawa dyspensować od tego przepisu kanonicznego, jako że nie jest to ustawa czysto dyscyplinarna, lecz dotycząca funkcji nauczania i uświęcania, ściśle ze sobą powiązanych”⁶⁶. Punktem odniesienia zarezerwowania homilii w trakcie Eucharystii jest rozumienie sakramentu święceń. Fakt przyjęcia tego sakramentu uprawnia do połączonych funkcji nauczania i uświęcania w Kościele. Kapłan lub diakon, na mocy święceń, w tym konkretnym odniesieniu liturgicznym uobecniają osobę Chrystusa nauczającego w zgromadzeniu⁶⁷. „Kapłan uobecnia Chrystusa Głowę Kościoła poprzez posługę słowa, będącą uczestnictwem w Jego funkcji prorockiej. *In persona et in nomine Christi* kapłan jest sługą słowa ewangelizującego,

⁶⁶ Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, art. 3 § 1. Zastrzeżenie homilii nie dopuszcza głoszenia jej przez seminarzystów: „Niedopuszczalna jest zatem praktyka, stosowana w pewnych okolicznościach, powierzania homilii seminarzystom studiującym teologię, jeszcze niewyświęconym. Nie można bowiem traktować homilii jako ćwiczenia przygotowującego do przyszłej posługi”, tamże. Zakaz głoszenia homilii przez świeckich dotyczy także niektórych duchownych: „Głoszenia homilii nie można w żadnym przypadku powierzać kapłanom lub diakonom, którzy utracili stan duchowny lub porzucili sprawowanie posługi kapłańskiej”, tamże, art. 3 § 5. W nawiązaniu do cytowanej instrukcji, por.: „Nie powinno zabraknąć gorliwych prezbiterów, którzy podejmą to zadanie osobiście, zwłaszcza jeśli chodzi o posługę głoszenia homilii, której nie wolno powierzać osobom nie mającym święceń [...]”, Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, 19 III 1999 r., Tarnów 1999, s. 32; *Instrukcja Kapłan, pasterz i przewodnik...*, nr 20. Przekroczenie zastrzeżenia głoszenia homilii dla prezbiterów i diakonów może nosić znamiona przestępstwa nielegalnego sprawowania zadania kapłańskiego lub innej świętej posługi, zob. KPK 1983, kan. 1384. Na temat tego przestępstwa, por. F. Lempa, *Część szczegółowa księgi VI*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 4, red. W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, Lublin 1987, s. 256–257.

⁶⁷ Por. G. Siwek, *Czym ma być homilia?*, „Tygodnik Powszechny” 29 (1999), s. 11. Por. także: „Mimo tego jednak, że wszyscy ochrzczeni mają obowiązek głoszenia Ewangelii, zachodzą pomiędzy nimi duże różnice. Są to różnice dotyczące nie tylko sposobów przepowiadania, ale sięgają także jego istoty. W oparciu o naukę Kościoła możemy postawić tezę, że w sensie ścisłym podmiotem narzędnym przepowiadania w Kościele są biskupi oraz ich pomocnicy: kapłani i diakoni”, Z. Adamek, dz.cyt., s. 93. Myśl teologiczną o głoszeniu Ewangelii przez kapłanów w imieniu i zastępstwie Chrystusa, por. dokumenty Magisterium: „Jednym słowem, celem życia i działania kapłanów jest głoszenie Ewangelii światu i budowanie Kościoła w imieniu i w zastępstwie Chrystusa (*in persona Christi*), Głowy i Pasterza”, Jan Paweł II, *Adhortacja Pastores dabo vobis*, 25 III 1992 r., Wrocław 1992, nr 15; *Instrukcja Kapłan głosiciel słowa...*, s. 40–43.

które wszystkich wzywa do nawrócenia i świętości [...]»⁶⁸. Niemożność dyspensowania świeckich wynikałaby więc z racji teologicznych⁶⁹.

Osoby kapłana i diakona nie są sobie równorzędne. Jeśli przepowiadanie dokonuje się w trakcie Mszy św., to kapłan, będąc przewodniczącym, uobecnia postać Chrystusa. Jeśli jednak jest to celebrowanie niedzielne bez kapłana, której przewodniczy diakon, to do tego ostatniego można odnieść sformułowanie *in persona Christi*⁷⁰.

Jeśli odpowiedź Papieskiej Komisji Autentycznej Interpretacji odczyta się mimo wszystko jako formę nowej rezerwacji, to zagadnienie homilii w wykonaniu osób świeckich (w trakcie Mszy św.) nie ma wyłącznie negatywnego charakteru. „Inaczej mówiąc, jest przynajmniej uzasadniona wątpliwość kogoś, kto uznaje za rezerwowanie przezbiterom i diakonom głoszenia tak zwanej homilii jako niedającego się utożsamić z absolutnym zakazem przepowiadania przez wiernych świeckich podczas celebrowania eucharystycznej»⁷¹. Oznacza to, że w szczególnych i wyjątkowych okolicznościach Stolica Apostolska miałaby możliwość dyspensowania od zakazu kan. 767 § 1 Kodeksu z 1983 r.⁷². Twierdzenie o możliwości dyspensowania przez najwyższą władzę kościelną można chyba odnieść do zezwolenia, jakiego udzielono w 1973 r. Konferencji Episkopatu Niemiec⁷³.

W tym miejscu warto rozwinąć przykład przepowiadania laikatu na terenie Niemiec, ze względu na jego oryginalność i szereg problemów z nim związanych. Aktualne rozwiązania kodeksowe, dotyczące możliwości przepowiadania przez świeckich, są odczytywane w środowisku niemieckim jako nadmiernie ograniczające. Wynika to z praktyki, która – jak się zdaje – była pewnym nadużyciem. Po-

⁶⁸ *Instrukcja Kapłan, pasterz i przewodnik...*, nr 9.

⁶⁹ Niemożność dyspensowania przez biskupów od zarezerwowania homilii zostaje w przytoczonej instrukcji bardzo wyraźnie potwierdzona. Pozostaje jednak otwarta dyskusja nad fundament takiego zastrzeżenia, nad dalszym pogłębieniem racji teologicznych albo innych, jeśli istnieją, które uzasadniają taką decyzję Kościoła, por. M. Rivella, dz.cyt., s. 380.

⁷⁰ „Przewodniczenie, jako służba Bogu i wspólnocie, jest określone w dokumentach soborowych i w księgach liturgicznych poprzez dwa charakterystyczne sformułowania: *in persona Christi* i *in nomine Ecclesiae*. Różne dokumenty soborowe [...] stosują wyrażenie *in persona Christi* do kapłaństwa hierarchicznego, a więc w części do diakonów. Diakon zatem uczestniczy w zadaniu Chrystusa Głowy, jako że jest upodobniony do samego Chrystusa przez charakter sakramentalny. Za jego pośrednictwem Chrystus działa w sposób widzialny we wspólnocie kościelnej. Wyrażenie *in nomine Ecclesiae* wskazuje na szczególnie związek służby, która jednoczy zadanie przewodniczenia zgromadzeniu. Kto przewodniczy, kieruje modlitwą do Boga i spełnia gesty w imieniu wspólnoty wiernych. Wykonuje w ten sposób podwójną funkcję: uobecniania Chrystusa Głowy w Kościele i jednocześnie reprezentowania wszystkich wiernych w modlitwie do Boga”, E. Petrolino, *Diakoni. Zwiastuni słowa Bożego szafarze ołtarza i miłosierdzia*, Kraków 2002, s. 95.

⁷¹ L. Gerosa, dz.cyt., s. 119.

⁷² Por. M. Rivella, dz.cyt., s. 277; L. Gerosa, dz.cyt., s. 120.

⁷³ „Del resto il can. 767 § 1, in *sè e per sè*, non impedisce in alcun modo allo Santa Sede di prorogare o rinovare la concessione fatta nel 1973 alla Germania in deroga al can. 1342 § 2 del Codice pio-benedettino”, G. Feliciani, *La predicazione...*, s. 890.

zwolenie Stolicy Apostolskiej udzielone Konferencji Episkopatu Niemiec w 1973 r. dawało świeckim możliwość przepowiadania kaznodziejskiego. W dalszej kolejności pojawiły się szczegółowe dyrektywy Konferencji Episkopatu Niemiec. Możliwość ta miała być w założeniu czymś wyjątkowym (gdy kapłan nie mógł fizycznie albo z innych względów głosić kazania), a stała się regułą⁷⁴. Pozwolenie Stolicy Apostolskiej było ponawiane co cztery lata, ostatnim razem w 1982 r.⁷⁵. Z promulgacją Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. zostały abrogowane ustawy partykularne przeciwne przepisom tego Kodeksu⁷⁶. Tym samym rozporządzenia Konferencji Episkopatu Niemiec, dopuszczające możliwość głoszenia kaznodziejskiego słowa przez świeckich podczas Eucharystii, utraciły swoją moc prawną. Pomimo prób uzyskania ponownego pozwolenia Konferencja Episkopatu Niemiec nie otrzymała zgody Stolicy Apostolskiej⁷⁷.

Nowe normy regulujące przepowiadanie świeckich na terenie podległym Konferencji Episkopatu Niemiec ukazały się 24 lutego 1988 r.⁷⁸. W przepisach tych brakowało odniesienia się do warunku konieczności. Normy te dopuszczały ewentualność przepowiadania świeckich w trakcie liturgii eucharystycznej, ale na początku Mszy św. Takie rozwiązanie było kompromisem między oczekiwaniami Stolicy Apostolskiej a praktyką niemiecką. Głoszenie słowa na początku Mszy św. rozumiano wyraźnie jako homilię. Rozbieżność między prawodawstwem powszechnym a partykularnym rodzi pytanie o to, co usprawiedliwia takie rozwiązania Konferencji Episkopatu Niemiec. Odniesienie się do możliwości dyspensowania od prawa dyscyplinarnego przez biskupa diecezjalnego nie byłoby w tym przypadku zasadne, ponieważ wcześniej (przed wydaniem norm Konferencji Episkopatu Niemiec) ukazała się odpowiedź Papieskiej Komisji Autentycznej Interpretacji. Trudno jest też uzasadnić możliwość przepowiadania świeckich w trakcie liturgii eucharystycznej przez odniesienie się do dekretów generalnych, o których mówi kan. 455 Kodeksu z 1983 r.⁷⁹. Może usprawiedliwienie znajduje się w nadaniu misji kanonicznej i ustanowieniu świeckich nadzwyczajnymi szafarzami słowa, analogicznie do nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii? Jednakże przepowiadanie kaznodziejskie świeckich w trakcie Mszy św. (choćby tylko na początku liturgii) w przepisach Konferencji Episkopatu Niemiec faktycznie zmienia znaczenie kan. 767 § 1 Kodeksu z 1983 r.⁸⁰. Sprzeczność przytoczonych rozwiązań partykularnych z pra-

⁷⁴ Por. W. Schulz, *Problemi canonistici circa la predicazione dei laici nella normativa della Conferenza Episcopale Tedesca*, „Apollinaris” 62 (1989) nr 1–2, s. 173.

⁷⁵ Por. tamże, s. 174; L. Gerosa, dz.cyt., s. 120.

⁷⁶ Por. KPK 1983, kan. 6 § 1 n. 2.

⁷⁷ Por. W. Schulz, dz.cyt., s. 174.

⁷⁸ Por. tamże, s. 174–177. L. Gerosa zauważa niepewność, czy normy Konferencji Episkopatu Niemiec uzyskały moc prawną poprzez tzw. *recognitio* Stolicy Apostolskiej, por. L. Gerosa, dz.cyt., s. 120.

⁷⁹ Por. W. Schulz, dz.cyt., s. 177–179.

⁸⁰ Por. tamże, s. 179–180. W dyskusji nad ewentualnością głoszenia homilii przez świeckich w trakcie Eucharystii, por. propozycję (raczej chybioną): „Sądzę, że trzeba koniecznie wziąć pod

wem powszechnym uwydatnia również wskazanie Instrukcji o współpracy świeckich w posłudze kapłanów z 1997 r.: „Należy przyjąć, że kan. 767 § 1 znosi jakiegokolwiek wcześniejsze przepisy, które dopuszczały wiernych niewyświęconych do głoszenia homilii podczas liturgii Mszy św.”⁸¹. Instrukcja ta ma na celu ujednolicenie prawodawstwa i zostaje zatwierdzona w formie specjalnej, co oznacza, że ma walor legislacyjny⁸². Na interpretację kan. 767 § 1 rzutuje zatem myśl zawarta w zakończeniu tejże instrukcji: „Zostają odwołane wszelkie ustawy partykularne i obowiązujące zwyczaje sprzeczne z niniejszymi przepisami, a także ewentualne uprawnienia udzielone wcześniej *ad experimentum* przez Stolicę Apostolską lub jakąkolwiek inną władzę od niej zależną”⁸³.

Posoborowe prawodawstwo kościelne dopuszczało możliwość przepowiadania świeckich (homilii?) w czasie Mszy św. z udziałem dzieci. Instrukcja *Pueros baptizatos* z 1973 r., która ustanawiała tę wyjątkową sytuację, utraciła swą moc prawną z chwilą wejścia w życie Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 r.⁸⁴. Ewentualne wątpliwości co do obowiązywalności *Pueros baptizatos* i dialogowanej formy głoszenia słowa, rozstrzyga instrukcja z 1997 r.: „Możliwość »dialogu« podczas homilii może być czasem roztropnie wykorzystywana przez kapłana sprawującego Mszę św. jako forma objaśnienia, co jednak nie oznacza złożenia na innych obowiązku głoszenia słowa”⁸⁵. Do kapłana należy głoszenie homilii, również w formie dialogu. W myśl instrukcji z 1997 r. nie można więc świeckim powierzać tej części liturgii. Głoszenie słowa w trakcie Mszy św. jest tak ważne, że nic nie może jego zastąpić. Dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego sy-

uwagę uzasadnioną potrzebę istnienia kan. 767 § 1, który chce jasno ukazać rolę kapłana w czasie Mszy św. Z tego też względu proponuję następujący kompromis: homilia głoszona zaraz po Ewangelii, czytanej tylko przez kapłanów i diakonów, niech będzie też im zastrzeżona, a świeccy niech skupią się na interpretacji jednego z czytań. Jest to bez wątpienia uczciwy kompromis, chociaż może on świeckim wciąż jeszcze sprawiać przykrość. Natomiast ze wszech miar popierana praktyka głoszenia przez nich homilii na wstępie Mszy św. – moim zdaniem – od strony liturgicznej jest nie do przyjęcia i nie można tego wymagać ani od wspólnoty parafialnej, ani od świeckich, bezpośrednio zaangażowanych w pracę duszpasterską”, R. Zerfass, *Od perykopy do homilii*, Kraków 1995, s. 211.

⁸¹ Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, art. 3 § 1.

⁸² Por. W. Aymans, *Konieczność zmian w określonych dziedzinach*, „L’Osservatore Romano” 12 (1998), s. 41–43. Por. także KPK 1983, kan. 34.

⁸³ Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*.

⁸⁴ Por. Sacra Congregatio pro Cultu Divino, Instrukcja *Pueros baptizatos*, 22 X 1973 r., AAS 66 (1974), s. 30–46, PPK, t. 7, z. 2, nr 13344–13434. O derogacji tego dokumentu, por. J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 114. Uchylenie mocy prawnej tej instrukcji, według niektórych autorów, wynika z kan. 6 § 1 n. 4, KPK 1983. Dla innych autorów dalej istniała możliwość przepowiadania przez świeckich, jeśli nie traktuje się wskazania *Pueros baptizatos* jako odnoszącego się do homilii, por. M. Rivella, dz.cyt., s. 380–381.

⁸⁵ Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, art. 3 § 3. Por. M. Rivella, dz.cyt., s. 380–381. O homilii dialogowanej w liturgii, por. także A. Meneghetti, *I laici fanno liturgia?*, Torino 1989, s. 48–51.

gnalizują tę prawdę w odniesieniu do Mszy z udziałem dzieci, ale należy też odnieść te wskazania do każdej innej celebracji eucharystycznej⁸⁶.

Zarezerwowanie homilii dla kapłanów i diakonów nie wyklucza jakichkolwiek wystąpień świeckich w trakcie Mszy św., jeśli nie jest to forma homiletyczna. Po krótkiej homilii świętego szafarza dopuszczalne jest zabranie głosu przez osobę świecką, która daje swoje świadectwo wiary w relacji do tekstów świętych czy niektórych specyficznych problemów⁸⁷. Potwierdzenie możliwości wypowiadania komentarzy czy świadectw podczas Eucharystii, które jednakże nie są homiliami, przynosi także instrukcja z 1997 r. „Dopuszczalne jest wprowadzenie do liturgii krótkiego komentarza, pozwalającego ją lepiej zrozumieć, a także – w wyjątkowych przypadkach – ewentualnych świadectw, które powinny być zawsze dostosowane do przepisów liturgicznych i składane podczas liturgii eucharystycznych sprawowanych ze szczególnych okazji (np. dzień seminarium, dzień chorego itp.), jeśli rzeczywiście mogą one być przydatne do zobrazowania homilii wygłoszonej jak zwykle przez celebransą. Te komentarze i świadectwa nie powinny przybierać takiej formy, która zatarałaby różnicę między nimi a homilią”⁸⁸. Jeszcze bardziej wskazanym terminem na tego rodzaju przepowiadanie jest koniec Eucharystii, przed rozesłaniem wiernych⁸⁹. Albo też odpowiednim czasem na wystąpienie świeckich jest przygotowanie do Mszy św., tj. przed rozpoczęciem liturgii. Należy zatem rozdzielić przepowiadanie, które jest zarezerwowane dla duchownego w trakcie liturgii, od przepowiadania stykającego się z Eucharystią⁹⁰.

Rezerwacja homilii dla kapłanów i diakonów wiąże się głównie z celebracją eucharystyczną. Msza św. jest pierwszorzędną formą głoszenia słowa Bożego. Jednakże na skutek braku duchownych albo innych poważnych utrudnień, wierni nie zawsze mogą uczestniczyć w Eucharystii i karmić się słowem Bożym. Dlatego w przypadku nieobecności kapłana Kościół dopuszcza możliwość niedzielnych celebracji, które sprawują wierni świeccy. Dokument Kongregacji Kultu Bożego *Christi Ecclesia* z 1988 r., który określa zasady rządzące tymi nabożeństwami, odnosi się również do homilii. W trakcie celebracji słowa Bożego przewodniczący (osoba świecka) może podać uczestnikom spotkania wyjaśnienia

⁸⁶ „Podczas Mszy św. z udziałem dzieci można zrezygnować z czytania listów pasterskich. Celebrans powinien ograniczyć się w takich przypadkach do omówienia głównych wątków listu w ogłoszeniach duszpasterskich. Pełna treść winna być udostępniona wiernym w piśmie parafialnym lub gablocie. Komunikaty Konferencji Episkopatu, biskupa i kurii diecezjalnej nie mogą zastępować homilii. Miejscem przekazu najważniejszych z nich mogą być ogłoszenia przed rozesłaniem wiernych”, *II Polski Synod Plenarny*..., s. 206.

⁸⁷ Por. L. Chiappetta, dz.cyt., s. 20.

⁸⁸ Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, art. 3 § 2.

⁸⁹ Por. L. Chiappetta, dz.cyt., s. 20.

⁹⁰ Por. G. Feliciani, *La predicazione*..., s. 891.

dotyczące odczytanych lektur⁹¹. „Nie nazywa się jednak tego *explanatio* homilią, chociaż w trzeciej instrukcji dotyczącej KL (*Sacrosanctum Concilium*) powiedziano, iż celem homilii jest wyjaśnienie wiernym słowa Bożego (*Verbum Dei fidelibus explanare*)”⁹². Dokument, przypominając o rezerwacji homilii dla kapłanów i diakonów, stwierdza, że wskazane jest, aby homilię przygotował proboszcz, a następnie przekazał ją do odczytania przez moderatora wspólnoty⁹³.

Z dokumentu z 1988 r. *Christi Ecclesia* wynika, że rozumienie rezerwacji homilii dla kapłanów i diakonów nie wiąże się tylko ze sprawowaniem Mszy św.⁹⁴ Dokument tenże nie używa sformułowań rygorystycznych. Zaleca, aby proboszcz przygotował homilię (*optandum est ut parochus homiliam a se antea praeparatum*), którą następnie odczytuje przewodniczący tego nabożeństwa. Ponadto w organizacji i przebiegu nabożeństw niedzielnych sprawowanych bez obecności kapłana należy zachować wskazania Konferencji Episkopatu. Osoba świecka, która przewodniczy takim nabożeństwom, odczytuje homilię. Nic jednak nie przeszkadza, aby współpracowała z proboszczem w jej przygotowaniu⁹⁵.

Gdy przepowiadanie wiernych świeckich łączy się z pojęciem homilii, rodzi wiele trudności interpretacyjnych. Wyżej przytoczony dokument *Christi Ecclesia* nie pozwala na niezależne głoszenie homilii przez świeckich również poza kontekstem Mszy św. Inny natomiast akt prawny – instrukcja z 1997 r. o współpracy świeckich w posłudze kapłanów – dopuszcza głoszenie homilii poza Mszą św. „Poza Mszą św. wierni niewyświęceni mogą głosić homilię w sposób zgodny z prawem lub z przepisami liturgicznymi oraz przy zachowaniu klauzul w nich zawartych”⁹⁶. Z zachowaniem norm liturgicznych możliwe jest zatem głoszenie homilii w trakcie nabożeństw liturgicznych innych niż Eucharystia⁹⁷.

Pojęcie homilii po Soborze Watykańskim II stopniowo się rozszerzało. Najbardziej wyrazistą jej koncepcją jest homilia eucharystyczna. Niemniej i inne sytuacje liturgiczne dopuszczają homilię, która może być głoszona przez wierne-

⁹¹ E. Zanetti zauważa, że te wyjaśnienia nie są prostym komentarzem, ale zbliżone są do formy przepowiadania podczas Mszy św. z udziałem dzieci (Instrukcja *Pueros baptizatos* z 1973 r.), E. Zanetti, *I laici possano...*, s. 272.

⁹² B. Nadolski, *Liturgika*, t. 4, *Eucharystia*, Poznań 1992, s. 151. Od strony treściowej jest to więc faktyczna homilia.

⁹³ Por. *Congregatio pro Cultu Divino*, *Dyrektorium Christi Ecclesia*, 2 VI 1988 r., w: *Enchiridion Vaticanum. Documenti ufficiali della Santa Sede 1988–1989*, t. 11, Bologna 1992, nr 43, s. 464. O zaleceniu liturgii słowa, gdy nie można uczestniczyć we Mszy św., zob. KPK 1983, kan. 1248 § 2.

⁹⁴ Por. M. Rivella, dz.cyt., s. 378. O niejednoznaczności czy rezerwacja homilii dotyczy tylko Mszy św., czy również innych sytuacji, jak np. nabożeństwa niedzielne bez udziału kapłana, por. P. Urso, dz.cyt., s. 39; J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 114.

⁹⁵ Por. M. Rivella, dz.cyt., s. 378.

⁹⁶ Instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, art. 3 § 4.

⁹⁷ Por. H. Schambeck, dz.cyt., s. 44.

go świeckiego (z zastrzeżeniem wszelkich klauzul prawnych i liturgicznych)⁹⁸. Dotyczy to sytuacji sprawowania sakramentów czy sakramentaliów oraz Liturgii Godzin. Zauważa się zatem różnorodność rozumienia terminu homilia. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w kan. 767 § 1, ale również i w innych kanonach, nawiązuje do myśli soborowej, tzn. do głoszenia homilii podczas celebracji eucharystycznej. Przez to zastrzega ją dla ministrów wyświęconych⁹⁹. Taka interpretacja homilii ma swe korzenie w antycznym jej rozumieniu (jako złączonej z celebracją Mszy św.)¹⁰⁰.

4. NIEHOMILETYCZNE FORMY W PRZEPOWIADANIU LAIKATU

Rozszerzenie na świeckich możliwości przepowiadania słowa Bożego dotyczy wielu form tego głoszenia. Najwięcej trudności sprawia pojęcie homilii. Mniej problemów łączy się z innymi formami przepowiadania, takimi jak: rekolekcje, misje święte, kazania, konferencje itp.

„Proboszczowie zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego powinni w pewnych okresach organizować to przepowiadanie, które nazywa się rekolekcjami i świętymi misjami, lub inne formy przepowiadania dostosowane do miejscowych potrzeb”¹⁰¹. Prawodawca zaleca zatem te dwie tradycyjne formy przepowiadania seryjnego. Osobami odpowiedzialnymi za organizację misji bądź rekolekcji są proboszczowie. To zadanie duszpasterskie podejmują oni według wskazań biskupa diecezjalnego. Czasem wskazanym na rekolekcje są „pewne okresy”, przez co należy rozumieć przede wszystkim Adwent i Wielki Post¹⁰².

Temat artykułu skupia uwagę na uprawnieniach podmiotowych wobec przepowiadania słowa Bożego. Forma rekolekcyjna czy misyjna w dużej mierze opiera się na posłudze obcych duchownych, przybywających do danej parafii albo innej

⁹⁸ Por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” nei documenti della Chiesa, nei libri liturgici e nel Codice*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 11 (1998), s. 345. Por. także P. Urso, dz.cyt., s. 39.

⁹⁹ Tak interpretuje kan. 767 J. A. Coriden. Tym samym inny kontekst liturgiczny (poza Mszą św.) nie łączy się z rezerwacją homilii dla kapłanów i diakonów, tj. możliwy jest tu udział świeckich, por. J. A. Coriden, dz.cyt., s. 929. Por. także P. Urso, dz.cyt., s. 38–39; L. Gerosa, dz.cyt., s. 118.

¹⁰⁰ „*Pare evidente una cosa: il Codice, quasi tornando all'origine, cioè al Concilio, parla di omelia solo in riferimento al ministro ordinato. È altrettanto evidente, allora, che il linguaggio e la terminologia correnti non sono univoci: c'è il linguaggio dei documenti – normalmente assunto anche da teologi, pastoralisti, liturgisti – e c'è il linguaggio più propriamente giuridico. Stante questa non uniformità, sarà importante, di volta in volta dichiarare il punto di partenza e, entro una prospettiva giuridica, tener conto della scelta codiciale. Già abbiamo detto che essa corrisponde alla scelta conciliare. Ma, possiamo dire, corrisponde anche alla storia più antica del termine. Nell'antichità l'omelia è legata alla celebrazione eucaristica [...]*”, E. Miragoli, dz.cyt., s. 355–356. Por. także E. Zanetti, *I laici nel minus...*, s. 206–211.

¹⁰¹ KPK 1983, kan. 770.

¹⁰² Por. E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 32.

wspólnoty wiernych. Czy jest to jedyna grupa osób podejmujących takie zadanie duszpasterskie? Wydaje się, że byłoby to zbyt dużym uproszczeniem i zawężeniem zagadnienia. Raczej należy tu mówić o zadaniu, jakie powinien podjąć cały zespół różnorodnych osób – zespół misyjny lub rekolekcyjny. Zespół, który składa się również z osób konsekrowanych, alumnów seminarium i osób świeckich¹⁰³.

Kodeks ten poleca następnie w kan. 770, aby obok misji i rekolekcji, opracować i zastosować także nowe formy przepowiadania, odpowiadające miejscowym potrzebom. Rodzi się pytanie, o jakie „nowe formy” lub „inne formy” tu chodzi, czym one są? Nauka Soboru Watykańskiego II oraz późniejsze prawodawstwo wyeksponowało homilię. Czy to oznacza, że współcześnie przestała istnieć forma kazania? Zatem pogłębienie określeń kodeksowych, co do innych form, nie może ominąć kwestii kazania, ale też nowych postaci przepowiadania słowa Bożego.

Termin kazanie, podobnie jak i homilia, wydaje się wieloznaczny. Niektórzy autorzy sugerują wręcz, że ten pierwszy przestał mieć swe znaczenie w przepowiadaniu, tzn., że został zastąpiony homilią¹⁰⁴. Inni autorzy pozostają przy tym terminie i uważają, że kazanie jest: „specyficzną formą przepowiadania w ramach celebracji liturgicznej”¹⁰⁵ oraz że kazanie, tak jak i homilia, odnosi się do liturgii i stanowi część czynności liturgicznej¹⁰⁶. Zastrzegając przepowiadanie w trakcie Eucharystii dla kapłanów i diakonów, inne formy głoszenia słowa są otwarte dla laikatu. Dotyczy to również kazania.

Zagadnienie innych lub nowych form przepowiadania nie zamyka się na rozważeniu znaczenia – pojęcia kazanie. Dalszą jednostką może być konferencja. Tę formę odróżnia od innych sposób ujęcia tematu oraz dłuższy czas przepowiadania. „Opracowanie tematu zbliża je do wykładu naukowego, zwraca się bowiem w nich szczególną uwagę na rozumowe uzasadnienie głoszonych prawd. Dotyczą często spraw, na których temat nie można znaleźć wprost uzasadnienia w samym Objawieniu. Głosi się je poza Mszą św., często jednak w ramach różnych nabożeństw (np. różańca czy majówki), a ponieważ stanowią przygotowanie do uczestnictwa w liturgii (np. konferencje rekolekcyjne itp.), zawierają konkretne »zastosowania życiowe« nawołując do nawrócenia, zbliża je to do form przepowiadania słowa”¹⁰⁷. Konferencje ze względu na odbiorcę tradycyjnie nazywa się stanowymi albo gdy są kierowane do węższych kategorii osób – specjalistycznymi¹⁰⁸.

¹⁰³ Por. G. Siwek, *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła*, Kraków 1999, s. 191–200.

¹⁰⁴ Por. S. Sirboni, *L'omelia domenicale: sussurri e lamenti*, RPL 29 (1991) nr 165, s. 67; J. Stacey, *Homiletics, homily*, w: *A new dictionary of christian theology*, ed. A. Richardson, J. Bowden, Norwich 1984, s. 270.

¹⁰⁵ R. Zerfass, *Od aforyzmu do kazania*, Kraków 1995.

¹⁰⁶ Por. Z. Adamek, dz.cyt., s. 128.

¹⁰⁷ Tamże, s. 131. Prawo partykularne może wskazać osoby uprawnione do wygłaszania konferencji, por.: „Wygłaszanie konferencji religijnych w kościołach lub kaplicach poza Mszą św. lub nabożeństwem przez osoby świeckie, które posiadają formację teologiczną, może się odbywać po uprzednim uzyskaniu zgody miejscowego biskupa diecezjalnego”, *Wskazania Episkopatu Polski...*, nr 5.

¹⁰⁸ Por. G. Siwek, *Misje ludowe...*, s. 265–268.

Pośród form przepowiadania słowa zauważyć nadto można różnego rodzaju przemówienia okolicznościowe. Gdy przybierają one kształt krótkiej wypowiedzi, zwie się je glosami¹⁰⁹. Glosy i konferencje wydają się formami przepowiadania, które również mogą podejmować wierni świeccy.

Wyżej przedstawione formy przepowiadania nie wyczerpują możliwości głoszenia słowa Bożego. Dlatego prawodawca w kan. 770 Kodeksu z 1983 r. poleca wielość form dostosowanych jednakże do miejscowych potrzeb¹¹⁰.

Głoszenie słowa Bożego wychodzi poza obręb miejsc świętych. Zalecenie prawodawcy, by korzystać z innych czy nowych form przepowiadania, można potraktować jako zachętę do korzystania z najnowszych środków społecznego przekazu. Chociaż o mediach mówią kanony tytułu czwartego w księdze trzeciej Kodeksu z 1983 r., to wspomnieć w tym miejscu można o rekolekcjach internetowych. To nowe doświadczenie, które zaistniało na katolickich stronach internetowych, jest inną formą głoszenia Ewangelii, podejmowaną przez wszystkich wiernych¹¹¹.

5. ZAKOŃCZENIE

Aktualne prawodawstwo Kościoła katolickiego zaznacza zadanie przepowiadania jako istotną część głoszenia słowa Bożego. W to posługiwanie mogą być zaangażowani wierni świeccy. Jest to istotna zmiana względem poprzedniego Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. Współcześnie laikat w razie konieczności czy pożytku i przy zachowaniu norm Konferencji Episkopatu może być dopuszczony przez ordynariusza miejsca do przepowiadania w kościołach i kaplicach.

Dyskusja nad kan. 766 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. prowadzi do wniosku, że nie jest to jednak prawo własne świeckich. Nie jest to uprawnienie równorzędne z władzą biskupów czy prezbiterów i diakonów.

Możliwość przepowiadania świeckich w kościołach i kaplicach nie dotyczy homilii głoszonej podczas celebracji Mszy św. Taka homilia jest zastrzeżona dla kapłanów i diakonów. Pojęcie homilii jest jednak szersze, nie odnosi się tylko do celebracji eucharystycznej. Można mówić o homilii także przy celebracjach innych sakramentów i sakramentaliów. W związku z tym pojawiły się trudności w interpretacji normy o zastrzeżeniu homilii dla kapłanów i diakonów. Niemożność dyspensowania od gło-

¹⁰⁹ Por. tamże, s. 269–271.

¹¹⁰ Różnymi formami przepowiadania również zajmuje się teologia, homiletyka, liturgika, por. J. A. Fuentes, *Introducción...*, s. 122–123. W przygotowywaniu liturgii, a w niej i przepowiadania słowa Bożego, uczestniczyć mogą parafialne zespoły liturgiczne, por. *II Polski Synod Plenarny...*, s. 205.

¹¹¹ Zob. przykładowe konferencje w ramach rekolekcji adwentowych 2002 r.: A Drózd, *Kościół i ludzie*, www.rekolekcje.opoka.org.pl (22 I 2002 r.); M. Czapla, *Wzruszenie i wdzięczność*, www.mateusz.pl/rekolekcje/ (22 I 2002 r.).

szenia homilii przez duchownych podczas Mszy św. jest pewna. Natomiast wydaje się, że należy podjąć dalsze badania w celu uzasadnienia tego zastrzeżenia.

Oprócz homilii występują także inne formy przepowiadania. Podejmują je, w granicach swoich kompetencji, różnorodne osoby. Przede wszystkim czynią to duchowni, a zwłaszcza duszpasterze. Ze względu jednak na płaszczyznę kapłaństwa powszechnego rozszerza się krąg osób uprawnionych i zobowiązanych do przepowiadania słowa Bożego. Również i osoby konsekrowane oraz wierni świeccy mogą otrzymywać określone uprawnienia podmiotowe od swoich duszpasterzy, w odniesieniu do wielorakich form przepowiadania.

Nota o autorze: ks. dr **ARKADIUSZ DOMASZK** jest adiunktem w Katedrze Prawa o Posłudze Nauczania Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Wykłada również prawo kanoniczne w Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie nad Wartą. Zainteresowania autora skupiają się wokół prawa kanonicznego, a zwłaszcza prawa o posłudze nauczania, norm ogólnych i prawa wyznaniowego.

Słowa kluczowe: Prawo Kanoniczne, przepowiadanie słowa Bożego, kaznodziejstwo, świeccy.